

Снежана П. ВУЧКОВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 01. 11. 2017.
Прихваћен: 27. 12. 2017.

ИСТОРИЈСКИ РЕЧНИЦИ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ ЗА ИСТОРИЈСКОЛЕКСИКОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

У раду се представља једна од могућих типолошких класификација историјских речника, са навођењем њихових основних карактеристика, а онда се указује на значај који ови речници – као извори информација фонетског, морфолошког, семантичког, те историјско-културног језичког нивоа – имају за историјски усмерена лексиколошка истраживања.

Кључне речи: историјски речници, типолошка класификација речника, историјска лексикографија, историјска лексикологија.

I

1.1. Историјска лексикологија и лексикографија тесно су повезане, будући да рад са историјским речницима представља неодвојив део историјских лексиколошких проучавања, као што, са друге стране, управо ова проучавања чине део широког комплекса истраживачких предрадњи неопходних за писање одређене лексикографске одреднице.

Одговор на питање о томе шта су то историјски речници може се чинити и труистичким, јер се под њима обично подразумевају они речници који бележе лексеме из одређеног круга писаних текстова који припадају неком периоду историје датог језика. Међутим, атрибут *историјски* не односи се само на хронолошки аспект лексике која се у њима представља, него и на разматрање њеног значења у *историјској перспективи*, кроз приказ промена на одређеној временској вертикали, оних које су обележене генерализацијом или специјализацијом лексичког значења, појавом нових значења, ограничавањем сфере употребе лексема, архаизацијом, изласком дате речи из употребе, итд. У том смислу, и у зависности од концепцијског устројства самог реч-

*snezanabaukvuckovic@gmail.com

ника, историјски речници понекад укључују и лексику савременог језика јер она – поред тога што садржи слојеве архаизама и историзама – представља и досегнуту етапу обличког и семантичког развитка неке лексеме без које би слика њеног историјског развитка била непотпуна.

1.2. Типови историјских речника зависе најпре од особености развитка дате књижевнојезичке традиције. Лексикографски извори лексике одређених језика одликују се различитом дубином описа, тј. почетак писаног периода у сваком од њих може бити другачији. Различито је и дељење на периоде у историјском развитку лексикона, а не морају се поклапати ни границе тих периода. Различит је и критеријум постављања њихове горње хронолошке границе.

Историјске речнике могли бисмо најпре поделити у три основна типа: *историјски речници у ужем смислу речи*, *дијалектолошки* и *етимолошки речници*. Подвајање историјских речника од етимолошких донекле је условно, будући да први од ових речника могу у структуру речничког чланка укључити и податке етимолошког реда. Ипак, већина ових речника за свој првенствени циљ има опис писане историје речи, а не разматрање њихове дописмене реконструкције. Дијалекатски речници такође се сврставају у засебан тип историјских речника будући да опис историје речи не може бити потпун без уважавања података које дијалекат – као веома важан историјски језички ресурс – чува.

Да бисмо представили могуће подтипове историјских језичких речника, ми смо у овом раду, у одељцима који даље следе, дали једну од могућих класификација њихове поделе према различитим критеријумима, са навођењем њихових најосновнијих карактеристика. Сама класификација, као и одређење појединих типова речника, дати су по угледу на оне представљене у неким од релевантних, тематски истородних радова (Герд 2010: 22–29; Богатова 2008: 80–85).

1. Историјски речници у ужем смислу речи

А. Критеријум *хронолошког периода* на који се речник односи:

а) *Еволутивни речници* – историјски речници у које улази лексичка грађа низа хоризонталних синхроних језичких пресека који хронолошки следе један за другим на дијахроној језичкој вертикали. Одликују се широко постављеним хронолошким рамовима. Будући да су еволутивног типа, у некој идеалној пројекцији они треба да представе историју речи забележених у најширем могућем кругу извора, од прве писане фиксације до неког одређеног периода у историји конкретног језика који се обично одређује применом ванјезичких критеријума.

б) Речници *одређеног историјског периода* – историјски речници једног, хронолошки уже омеђеног хоризонталног историјског језичког пресека (једног до два века), који репрезентују синхронију у дијахронији. У њима се обично више простора – него у претходно наведеним речницима – даје фор-

малној страни речи, фиксирају се различите граfiјске и обличне варијанте, региструју одлике парадигме, особености синтагматске и синтаксичке природе итд.

Б. Критеријум *обухвата лексичког материјала*:

а) *Општи (општефилолошки) дијакхронијски речници* – речници који доносе грађу из најширег круга језичких извора у које спадају: 1) сваки писани споменик, независно од његовог садржаја, жанра којем припада, као и од тога у којем је обиму сачуван; 2) извори који примарно постоје у усменој форми (фолклор); 3) дијалекатски речници и дијалекатске збирке речи; 4) сви други историјски и етимолошки речници;

б) *Диференцијални дијакхронијски речници* – речници који представљају лексичко-семантичке (тематске) групе лексема. То су обично историјски термилошки речници: правна и медицинска терминологија, називи оруђа, оружја, накита, ношње, називи мера и новца и сл.

в) *Идеографски речници* – речници за које је карактеристичан ономасиолошки приступ „од појма ка речи”. Обично подразумевају скуп студија распоређених у мање или веће семантичке целине које се тичу кључних појмова одређене културе разматраних са аспекта њиховог настанка и даљег историјског развитка.

В. Критеријум *подтипа језичког идиома*:

а) *Речници текстова одређеног жанра* – речници житија, повеља, летописа, поменика, путописа итд.;

б) *Речници језика одређеног писца*.

Речници овог типа су, поред осталог, веома значајни за истраживање сфере употребе лексема у вези са развитком типова, односно стилова књижевног језика.

Г. Критеријум *истраживачког аспекта* – према овом критеријуму можемо издвојити творбене, фреквенцијске, синонимијске, историјске речнике позајмљеница итд.

2. Дијалекатски речници

Дијалекатски речници имају прворазредан значај за историјска лексиколошка истраживања због тога што у дијалектима, који су неспутани књижевном нормом, могу бити посведочени језички наноси различите хронолошке дубине, забележени ретки рефлексии неког прајезичког корена или основе, фиксирана једна од етапа историјске промене значења лексема, сачувана архаична семантика неког корена, затим речи које нису посведочене или оне које су се у другачијем смеру семантички развиле у књижевном језику итд.

3. Етимолошки речници

Ову врсту историјских језичких речника такође смо (као и дијалекатске) издвојили у засебан тип, јер ни један други од горе представљених речника не сабира такву пуноћу информација о историји развитка значења одређене речи. То је зато што етимологија, у циљу својих истраживања, обједињује савремене податке, писану историју, дописмену реконструкцију, семантичку типологију итд. Они се даље могу делити на етимолошке речнике посебних језика и етимолошке речнике групе сродних језика.

II

Сви ови речници имају своју примену у историјсколексиолошким истраживањима најразличитијих усмерења. Који ће тип лексикографског извора бити консултован приликом решавања неког посебног питања у овим истраживањима, зависи од њиховог претпостављеног циља.

У оквире речничког чланка неког историјског језичког речника могу бити положене различите информације – фонетске и морфофонолошке, граматичке и творбене, семантичке, етимолошке, синтаксичке, историјско-културне. Ми се користимо датим информацијама с циљем да утврдимо шта дати тип информације може говорити о семантичкој историји речи. Навешћемо неке примере из четири историјска језичка речника – московског *Старословенског речника* из 1994. године (*Старославјанский словарь, по рукописям X–XI веков*), *Рјечника из књижевних старина српских* Ђуре Даничића, *Рјечника хрватскога или српскога језика* ЈАЗУ и Вуковог *Српског рјечника* из 1852. године.

2.1. *Старославјанский словарь, по рукописям X–XI веков*, садржи искључиво грађу из старословенских канонских текстова насталих крајем X и почетком XI века. Он бележи приближно 10 000 речи, односно садржи све лексеме забележене у класичним стсл. споменицима – оне које су прасловенског порекла, грцизме, псеудогрцизме, те позајмљенице које су у ову грађу доспеле из народних словенских говора (турцизме, германизме, народне грцизме). У њему су навођена и сва забележена лична имена (антропоними, топоними, етноними). У састав једног речничког чланка улазе подаци о лексичко-граматичким карактеристикама дате лексеме, фонетско-ортографским или творбеним варијантама, фреквенцији њене употребе, паралелама у грчким (или латинским) оригиналима. При анализи значења није бележено само основно значење речи, већ је представљена и опширним цитирањем контекста потврђена цела њена семантичка структура, са пренесеним значењима, случајевима специјалне употребе речи, констатовањем устаљених или фразеолошких израза, као и текстолошких дублета. На крају одреднице налазе се упућивања на речи из истог семантичког поља (СС: 3–12).

Значај старословенског језика за историјска проучавања словенских језика је у томе што је он први писано посведочени словенски језик, те је зато

у њему у великој мери одражена и позна етапа језичког развитка прасловенског језика из којег су се сви данашњи словенски језици развили. Лексика забележена у старословенским речницима, иако и квантитативно и тематски ограничена, веома је важна, зато што су у њој фиксиране и многе особености фонетског и морфолошког реда. Праћењем њиховог развитка ми можемо добити драгоцене информације о семантичкој историји речи будући да се она не може посматрати независно од њене обличке историје.

Тако су у старословенском лексичком материјалу забележени трагови бројних ранопрасловенских фонетских промена чије познавање омогућава не само реконструкцију гласовне структуре изворне прасловенске лексеме, него и установљење оних етимолошких веза које су током историје појединих словенских језика биле покидане. И поједине, данас деетимологизоване, српске лексеме можемо довести у везу по пореклу позивањем на њихове старословенске паралеле и осветљавањем оних историјских фонетских промена које су довеле до измене њихове морфемске структуре и до прекида етимолошких веза (упор. нпр. срп. *област* и *власт* – стсл. *oblast#* 1. „власт; моћ, сила, право”; 2. „област крај, територија” < псл. **ob-vlastь* : *vlasti* „владати”; *јести* и *обед* – стсл. *%sti* < **jasti* < **j-ěsti* < **ēd-ti* и *obqdx* < **ob-ēdъ*; стсл. *dxva na des=te* > **дванадесете* > срп. *дванаест*; срп. *невати* и *појати* – стсл. *pqti*, *po_* < псл. **pě-ti* < **poi-ti*, **po-ŕ* < **poi-ŕ*) и сл.

Фонетски лик лексеме *nogxtx* „нокат”, забележен у старословенским речницима, потврђује етимолошко тумачење о генетској повезаности српских лексема *нога* и *нокат*. Етимолози су, наимае, утврдили да је стари индоевропски корен **ped-* био у балто-словенској групи језика потиснут од стране корена **nog-* „животињско копито, папци” (упор. лит. *nagà, nãgas*) са доцнијом специјализацијом значења са животињског термина на људску ногу. У словенским језицима првобитно значење се сачувало у иновацији са суфиксом *-ьтъ*: **nogътъ* „нокат” (ЭССЯ 25: 161–164). Уобличење гласовног лика српске лексеме *нокат* текло је по регуларним фонетским законима посведоченим на старословенском нивоу: у зависним падежима (ген. и дат.) дата лексема губи први полугласник јер се он нашао испред слога са пуним вокалом (*nogxt-a*), што је последично довело до једначења по звучности (*nogta* > *nokta*) и даљег аналошког уопштавања основе на *к-* у свим падежима.

За историјсколексиолошка истраживања значајни су и подаци творбено-морфолошког реда. На пример: деминутивно творбено значење стсл. суфикса *-ištъ* издвојено је на основу значења малобројне групе лексема са општим значењем „мало (младо) биће, младунче човека или животиње” (упор. *dqtiw#* : *dqti*, *grxli-iw#* : *grxlica*, *koz#liw#* : *koz#lx*, *mladeniw#* : *mladen#c#*, *pxtiw#* : *pxtica*, *robi-iw#* : *robx*) и представља основу за тумачење значења и порекла српског деминутивног (*дечкић*, *мостић*, *листућ*, *лавић*) и патронимичког (*Николић*, *Алексић*, *Милетић*) суфикса *-ић*; познавање творбеног значења „заједнице, узајамности, напоредности” старословенског префикса *сѣ(n)-*, односно његовог аломорфа *сѣ-*, потврђеног и у стсл. твореницама (упор. *sxbor#nikx*, *sxpri~st#nikx*, *s*pr#nikx*, *s*pr#*) –

олакшава етимолошку реконструкцију српског деетимологизованог деривата *супруг* (: стсл. *s*pr*gx* „јарам” : **sṣ-pregniti* „заједно упрегнути”), итд.

2.2. Историјско изучавање лексике српског језика почиње са лексикографским описом лексике српских средњовековних споменика Ђуре Даничића. *Рјечник из књижевних старина српских* (1863–1864) даје опис лексике оригиналних старих српских текстова,¹ међу којима су и тако значајна дела српске писмености као што је *Житије Св. Саве*, *Житије Св. Симеона*, *Законик Стефана Душана*, затим бројне повеље, летописи, итд. Важна карактеристика речника је укључење ономастичког материјала и термилошке лексике из области привреде, друштвених и феудалних односа, права итд. (Трифуновић 1975: 619–646).

За српску историјску лексикологију и лексикографију овај речник је веома значајан јер је у њему први пут лексика српскословенског језика била предметом лингвистичке и лексикографске обраде. Констатовање њеног фонетског састава, морфолошке и творбене структуре, опис њеног значења, те представљање функционисања дате речи у текстуалним контекстима који одражавају и многе одлике националне културе Срба тог доба – имало је, те и данас има, веома велики значај за српску историјску лексикологију. На основу Даничићевог речника ми стичемо увид не само у основне слојеве лексике српскословенског језика, њена семантичка поља, унутарсистемске односе, податке лингвокултуролошког реда, већ је она полазиште за многа друга историјска лексиколошка трагања, како она која се тичу реконструкције њених прајезичких изворишта, тако и она која су усмерена на токове њеног даљег историјског развоја, јер се неки од ових лексичких слојева, упоредо са непресахлим струјама живог народног језика, чувају у српском језику и данас.

Дајући опис семантичке структуре речи Даничић није наводио податке о њеном изворном (историјско-етимолошком, номинационом) значењу и на овим основама није формулисао схеме даљег семантичког развоја. Међутим, он је веома прилежно бележио све особености њеног, на средњовековном српском нивоу досегнутог постноминационог развоја, као и особености њеног функционисања у језику.

Многозначне лексеме се, тако, предочавају у континуираном излагању семантичких факата датих у веома развијеним илустративним текстуалним контекстима. Навешћемо један пример. За лексему *ot#rok#* Даничић наводи најпре значење *puer*, посведочено у само једном употребном контексту (упор. *rodi sego svetago ...troka*²), а затим и контекстима много издашније представљено друго значење *servus* (упор. *koi su otroci s# kon#mu, da im# &st# zakon#, k#gi pohodi ikonom# kral\$ ili na kotoru godq rabotu, a oni s nim# na koneh#...; ...troke, ~to ima\$ vlastele, da im# su u bawinu, i nxjih# dqca u bawinu vq~nu da su...*) праћено Даничићевим комен-

¹ Преводну литературу тј. значајне српске средњовековне преводе теолошког, богослужбеног и белетристичког карактера Даничић није укључивао.

² Даничић као засебне одреднице наводи и деривате ове лексеме: *otro~e, ot#ro~ina, otro~iw#* (РКС II: 257).

тарима о положају овог социјалног слоја у српском средњовековном феудалном друштву (РКС II: 256–257). Иако Даничић, како смо већ рекли, не даје никакву нотацију етимолошког реда, нити изводи какву, на њој засновану класификацију значења, већ сама посведоченост оба значења ове лексеме на нивоу српског XIII, односно XIV века, допушта да се методама упоредне лексикологије одреде извори и особености употребе те лексеме у словенским језицима на почетку њиховог писаног периода.

Најстарију потврду те речи налазимо у старословенским споменицима који сведоче о томе да су у њеној семантици била присутна оба доцнија историјски потврђена значења, као и да је значење „слуга” било праћено указивањем да је у питању „млади слуга, дечак слуга” (упор. пример из Зографског јеванђеља: *nx txkmo rci slovo. i icqlqetx otrokx moi Mt 8, 8;* у истом контексту Савина књига наводи лексему *sluga*, СС: 424). Дублетна, лексички варијантна стсл. лексема *otro~*= „дете” (СС: 424) изведена основним суфиксом **-el/*-et* посведочава примарност овог значења и у лексеми *ot#rokx*, будући да су се у овом типу старословенских именичких основа налазиле само лексеме са општим значењем „младо, младунче човека или животиње” (упор. стсл. *tel=, kozl=, osl=* итд.). Већина етимолога полази од тумачења да је семантички развитак ове лексеме полазио од примарног значења „дете” (које је дато у службу властелинима или војним заповедницима и сл.), да би потом истом лексемом било названо и лице социјално бесправно и по узрасту и по положају (Цејтлин 1996: 60–72)³. Даничићеви примери могу сведочити о томе да због постојања унутарсистемских, конкурентних односа међу лексемама са псл. основама **otrok-*, **mlad-*, **dět-* и др. (Рјечник у истом значењу бележи лексеме *dqte, dqten#ce, dqtiw#* РКС I: 327, 328, *mladqn#c#* РКС II: 80, *~edo* РКС III: 459) долази до постепеног семантичког удаљавања међу датим лексемама, те да је због тога значење „дете” већ у извесној мери архаизовано, док се секундарно значење „слуга” развијало у правцу терминолошке ознаке за један од старих српских друштвених слојева.

2.3. Даничић је био један од покретача, уредник и обрађивач прве, као и дела друге књиге великог *Рјечника хрватскога или српскога језика* Југославенске академије знаности и умјетности на којем се радило од 1866. до 1976. године, када је изашла последња XXIII књига. У речнику је представљена српска и хрватска (штокавска и чакавска) књижевна и дијалекатска лексика, од првих писаних споменика до XIX века. Он је и историјски и дијалекатски и етимолошки и ономастички речник, и речник посуђеница и термина, који има велики значај за сербохрватистичка и славистичка истраживања најразличитијих усмерења. И поред своје концепцијске неуједначности и у извесној мери недовољно репрезентативног захвата дијалекатске грађе (посебно оне пореклом из источних крајева некад јединствене српскохрватске језичке територије), он је за историјсколексиолошка истраживања српског језика драгоцен извор. Концепцијом структуре речничке одреднице – где се указује на варијантне форме дате лексеме, њену просторно-временску раширеност,

³ О етимологији ове речи в. Копечни 1968: 121–139.

етимологију, са расписом значења праћених веома великим бројем илустративних контекста, те подацима морфолошког, прозодијског и синтаксичког реда – истраживачу у области историјске лексикологије даје се веома прецизна слика обличке и семантичке историје речи (Малић 1981: 121–139).

Даничић у принципе микроструктурног устројства овог речника (за разлику од *Рјечника из књижевних старина српских*) уводи и кратку етимолошку нотацију. Као следбеник младограматичких схватања о пореклу речи, Даничић је веровао у могућност реконструкције индоевропског прајезика, те је свакој од лексема настојао одредити и њен корен. Његови настављачи (Будмани, Маретић и др.), схватајући недостатност оваквих реконструкција, више су се ослањали на навођење паралела у старословенском и осталим словенским језицима, као и на етимолошке интерпретације у релевантним етимолошким речницима. Треба истаћи да је за историјску лексикологију веома важно да у оквиру лексикографског чланка буде наведена и кратка етимолошка нотација као оно упориште од којег у историјскосемантичким истраживањима често крећемо. Утврђивање номинационе фазе речи често предодређује постављање основних схема њеног обличког и семантичког тј. постноминационог развитка. У обрнутој перспективи, тек поређењем историјски посведочених континуаната на свим етапама историјског развитка одређеног језика или одређене групе језика – обличка и семантичка реконструкција њиховог корена или основе добија своју веродостојну потврду (Богатова 2008: 134–136).

Како се у РЈАЗУ речи дају појединачно и независно од своје етимолошке породице, кратка етимолошка нотација допушта да се реконструишу етимолошке везе међу засебно датим сродним лексема, као и да се, у бројним случајевима, утврде узроци, путеви и начини због којих долази до прекида мотивационих веза и деетимологизације неких од лексема. То је, на пример, случај са лексемом *разбор* (РЈАЗУ XIII: 479–480) чије се значење представља навођењем њених синонима „razlika⁴; razum, um, svijest; misao, mišljenje; umjerenost”, као и описно (упор. нпр. значење под а. „umna radnja, kojom se od čega razlikujemo; isto što i razlog, razlikovanje, razlika” и б. „moć ili sposobnost kojom razlikujemo što od čega, važno od manje važnog, bitno od nebitnog, kojom dokučujemo, razabiramo, razaznajemo, rasuđujemo stvarni i pojmovni svijet i njegovu povezanost...”). На почетку речничког чланка дато је упућивање на историјску творбену структуру ове лексеме тј. на њену мотивну префиксирану глаголску основу **raz-ber-* од које је именица изведена нултим суфиксом, уз превој коренског вокала (то је, заправо, била основа презента псл. глагола **bъrati* „узети, ухватити; скупити, сабрати” – презент: **berъ, bereši*). Полазећи од овог податка етимолошког реда, ми можемо судити да је мотивациони глагол *разабрати* („добити јасну представу о нечему, распознати, разазнати”) деетимологизован због метафоричног преноса значења који манифестује когнитивној лингвистици добро познати принцип раста, јер се креће од когнитивно једноставнијег поимања мисаоног процеса као нечег

⁴ Упор. значење наведено у Вуковом *Српском рјечнику*: *разбор* „разлика” (СР 1852: II, 860).

што се састоји у узимању, одвајању, разликовању каквих посебних делова неке сложене (мисаоне) целине и иде ка апстрактним значењским сферама (мисли, судови, расуђивање, разликовање и сл.). Такав семантички развитак условио је слабљење мотивационих веза са значењем примарног псл. глагола **bьrati* „узети, ухватити; скупити, сабрати”. Његов дериват *разбор*, због поменутог преноса значења и обличних метаморфоза (превој вокала *e / o*), само у својој дубинској структури чува везу са значењем примарног глагола **bьrati* из којег су проистекла и сва доцније посведочена значења његових деривата (упор. и *Ко ти реза борну сукњу? / у појасу сабориту, / у skutови разбориту?*)⁵. Трагом поменуте, иако неразвијене етимолошке нотације, ми можемо (консултујући и релевантне етимолошке речнике) наведена значења ове лексеме довести у везу, а саму лексему сврстати у одговарајући творбени и семантички тип деривата веома развијеног етимолошког гнезда гл. **bьrati*.

2.4. Историјско-културне информације некада имају прворазредан значај за реконструкцију семантичке еволуције одређене речи. Нарочиту пажњу при трагању за могућим културно конотираним узроком историјског развитка значења речи треба посветити дијалекатским изворима лексичке грађе, односно дијалекатским лексикографским изворима.

И данас су, упркос напретку српске лексикографије, Вукови речници из 1818. и 1852. године остали незаменљива дела. Прво зато што они представљају опис лексичког система на синхронном језичком пресеку прве половине XIX века, који се онда може довести у везу са ранијим или познијим стањем овог језичког подсистема, а онда и зато што репрезентују дијалекатске изворе лексичке грађе. Вукова лексикографска дела нису само речници народног језика, већ су то и праве збирке текстова о наравима, обичајима, веровањима, предањима и легендама српског народа. На основу речи које су у Вуковим речницима забележене може бити реконструисана и стара српска /словенска духовна и материјална култура која у појединима називима налази свој језички одраз. Илустроваћемо ово само једним примером лексеме забележене у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. године (који би могао бити знаковит и као позив за нека будућа истраживања).

Поред других лексема које припадају обредној (погребној) лексичко-семантичкој групи, траг о старој словенској (а одатле и српској) погребној пракси могла би чувати лексема *смртњак* – „каже се у шали за чун (јер је човек у њему на великој води близу смрти)” (СР 1852 II: 949). Ово Вуково тумачење могло би бити на трагу лажног, народног етимологизирања, јер археолошка евиденција (сахрањивање покојника у чамцу све до XIV/XVI века, стећци у облику чамца),⁶ као и подаци из других словенских култура,⁷ показују да би ова лексема могла чувати сећање на древно (балто)словенско поступање са покојником који се полагао у сандук исклесан у облику чамца и тако сахрањивао или пуштао низ неки словенски Стикс да отплови. Ова

⁵ РМС V: 341–342.

⁶ В. Бешлагих 1962: 101, слика 139; Бешлагих 1982: 87.

⁷ В. *Сказание о Борисе и Глебе* (документ преузет са интернета, в. литературу на крају рада).

погребна пракса могла је бити у вези са старом, још (пра)индоевропском по пореклу представом о воденој препреци која раздваја онај и овај свет. Напомињемо да ово питање тражи шире заснована истраживања, те га за сада остављамо отвореним.

Историјска лексикографија (у некој идеалној пројекцији) треба да има у виду преглед свих фонетских, морфолошких, творбених, синтаксичких, историјско-културних информација о одређеној лексеми и да утврди шта свака од њих говори о историји саме речи, а онда да у једном синтетизованом облику, у оквиру речничког чланка, представи биографију дате речи, њен ход у времену. Историјска лексикологија се онда користи овим материјалом за даља истраживања, чији ће резултати, опет, наћи одраза у неким новим лексикографским делима.

ЛИТЕРАТУРА

- Бешлагић 1962:** Šefik Bešlagić, Kalinović, у: *Srednjovjekovni nadgrobni spomenici Bosne i Hercegovine*, sv. 7, Sarajevo: Zavod za zaštitu spomenika kulture NR BiH (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske).
- Бешлагић 1983:** Šefik Bešlagić, *Stećci – kultura i umjetnost*, Sarajevo: Veselin Masleša (Novi Sad: Budućnost).
- Богатова 2008:** Г. А. Богатова, *История слова как объект русской исторической лексикографии*, Москва: Издательство ЛКИ.
- Герд 2010:** А. С. Герд, К типологии исторических словарей, у: *Историческая лексикология и лексикография*, Вып. 8, Санкт-Петербург, 22–29.
- Јовановић/Савић 2007:** Гордана Јовановић, Виктор Савић, Увод, у: *Српскословенски речник јеванђеља. Огледна свеска, VII–XIII*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007.
- Копечни 1968:** Ф. Копечный, К этимологии слав. отрокъ, *Этимология 1966*, Москва (1968), 54–61.
- Малић 1981:** Dragica Malić, Akademijin rječnik i njegove Dopune, *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, vol. 6–7, Zagreb, 121–139.
- Проблемы славянской исторической лексикологии и лексикографии**, св. ¾, Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1975.
- РЈАЗУ:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880/1882 – 1975/1976.
- РКС 1975:** Ђура Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских, I–II–III*, Београд: Вук Караџић.
- РМС:** *Речник српскохрватског књижевног језика, I–VI*, Нови Сад – Загреб, 1967–1976.
- Савић 2016:** Виктор Савић, Свеобухватни задаци пред проучаваоцима српског језика, *Зборник института за српски језик САНУ*, 3, *Српски језик*

и актуелна питања језичког планирања, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београд: Чигоја штампа, 187–201.

- Сказание о Борисе и Глебе:** Электронная библиотека Института русской литературы РАН: Библиотека литературы древней Руси, Т. 1, *Сказание о Борисе и Глебе* <<http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=4871>> 25. 10. 2017.
- СС 1994:** *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков* (ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова), Москва: Русский язык.
- СР 1986:** Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник (1852)*, I–II, Сабрана дјела Вука Караџића, књ. 11, Београд: Просвета.
- Трифуновић 1975:** Ђорђе Трифуновић, О Даничићевом Рјечнику из књижевних старина српских, у: *Рјечник из књижевних старина српских*, том III [Прилози], Београд: Вук Караџић, 619–646.
- Цейтлин 1996:** Р. М. Цейтлин, *Сравнительная лексикология славянских языков X/XI–XIV/XV вв.*, Москва: Наука.
- ЭССЯ 1974:** *Этимологический словарь славянских языков* (ред. О. Н. Трубачев), 1–, Москва: Наука.

Snežana P. Vučković

HISTORICAL DICTIONARIES AND THEIR IMPORTANCE FOR HISTORICAL
LEXICOLOGY RESEARCH

Summary

The importance of historical dictionaries (historical in the narrowest sense of the word, dialectic, etymological) for historical lexicology research lies in the fact that they bring the lexicon from different historical language periods, as well as that the lexicon presented in them is observed from a historical perspective, through an account of changes in its meaning on a diachronic linguistic vertical. Besides that, these dictionaries are valuable sources of phonetic, morphological, formative, syntactic, and historical-cultural progression – all of which are of paramount importance for the reconstruction of formal and semantic evolution of a particular word for tracing the causes, mechanisms, and principles according to which semantic changes take place so that they can subsequently be classified into registers which are more or less in conformity with the tendencies of semantic development of words.